

СЪВРЕМЕННО ПОЛСКО ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ**СПИСАНИЕ „ТЕКСТИ ДРУГЕ“
ИЛИ
КАК ДА СЕ ИГРАЕ В НОВАТА ПИЕСА****ВОЙЧЕХ ГАЛОНЗКА**

Българските полонисти или по-скоро теоретици на литературата навярно помнят появилото се през 70-те години списание „Тексти“, издавано от Института за литературни изследвания на Полската академия на науките, чиято роля бе водеща в областта на теорията на литературата още от предишното десетилетие. Редактирано от Януш Славински, списанието се славаше с доброто си реноме и поддържаше нестихващ интерес не само сред полонистите в Полша. Списанието беше търсено, четено и очаквано, въпреки че тиражът му не беше от най-ниските, а в най-добрите периоди достигна 2000 броя. Лесно е днес да се пише за него в приповдигнат стил, когато списанието е вече исторически факт, но в онези години то не бе помилвано от т. нар. политически и бюрократично-административни фактори. За старателния надзор и всекидневен тормоз биха могли да разкажат много самите редактори. Все пак с родилни мъки то излизаше, след непрекъснати усилия списанието приютяваше не само различни методологични концепции, но и личности, определяни като дисиденти със съответните им възгледи. По време на военното положение, през 1982 г., то бе забранено и ликвидирано.

Осем години по-късно Януш Славински характеризира методологичната ориентация и облик на „Тексти“ с присъщото на себе си и на цялата редакция красноречие (вж. „Тексти друге“, 1990, бр. 1), че в дискурса на списанието „се среща определен шеговит елемент“, чиято роля се свежда до изграждането на критическа дистанция срещу господстването на структуралистично-семиотичната методология и главно срещу универсалния ѝ език. Едновременно с това списанието не оставаше чуждо на алтернативни на структурализма идеи и концепции — психоанализа, херменевтиката на Хайдегер, Дерида, Бахтин, теорията на рецепцията. Най-общо периодът може да бъде определен като постструктурализъм, което значи и че „Тексти“ не демонстрираше предпочитание към нито една концепция и въпреки анархистичните

си увлечения не изпускаше от погледа си основните задачи на дисциплината и нейните изразни средства.

През тези осем години, в които списанието не излизаше, литературоведската методология и хуманитаристика се промениха многократно. Сегашното ѝ състояние е състояние на пълен хаос не само за сътрудниците на някогашните „Тексти“, но и за литературоведите изобщо. Не съществува нито една водеща методологична парадигма, а самата теория на литературата няма ясно очертана насока, превърнала се е, по думите на Я. Славински, в дисциплина, безплодна до такава степен, че не подлежи на каквато и да е реконструкция, а, от друга гледна точка, все още не се е появила такава ориентираща посока, за която би могло да се каже, че носи със себе си нов ред и нова, плодотворна перспектива на търсенията.

С пълното съзнание за съществуващата криза и под страха от собствените си „навици“, които влекат все към миналото, бившите редактори на „Тексти“ не поеха риска да възобновят излизането на списанието. На това се решиха техните тогавашни по-млади сътрудници и така се осъществи смяната на поколенията. Сигнал на промяната бе както заглавието „Тексти друге“, потвърждаващо генетичната връзка с някогашното списание (в смисъл „следващи текстове“), така и различните изследователски търсения. Промяната се осъществи с благословията на старата редакционна колегия, която обаче изрази съмнения за възможността да се открие нова изследователска перспектива. От някогашната редакция остана само Едвард Балцежан, предишният ѝ секретар Ришард Нич стана главен редактор в сътрудничество с Томаш Бурк, Йежи Яжембски и Зджислав Лапински. Така през 1990 г. се появиха „Тексти друге“. През миналата година мястото на Е. Балцежан зае Влоджимеж Болеcki, а сред постоянните сътрудници се утвърдиха имената на: Я. Славински, М. Гловински, И. Блонски, Е. Балцежан, Ч. Хернас и С. Баранчак. По този начин от едната страна се оказаха тези, на които „е по-лесно да забравят“, а от друга страна, в тила, тези, на които „е по-трудно да забравят“. Разбира се, става дума за памет, засягаща литературоведската парадигма.

Новата редакция със сигурност знаеше едно — че трябва по друг начин. На упорито притискащия въпрос: по друг начин — но как? — отговорът беше: „някак по-различно“ (Р. Нич), „промяна на положението“ (Е. Балцежан), „апетит за промяна“ (Й. Яжембски). Енигматичността на тези програмни формули може да се приеме както за техен недостатък, така и за преимущество. Шансовете са равни, особено като се има предвид ситуацията на хаос, в която се намира съвременното литературознание. Важно е самото желание за промяна и търсене на изход, ако не се съгласим с това, че анархията е благословена. Днес, три години след появата на „Тексти друге“, много факти навеждат на мисълта, че редакцията се води от принципа на съчетаването на огъня с водата. Не можем да не добавим, че осъществяването на това правило става с личната отговорност на всеки от редакторите, налагащи личен авторски, индивидуален отпечатък на отделните броеве на списанието. Следователно няма единен метод за реализиране на гореизложения принцип, в метод се превръща самото търсене. Засега явно по-добър изход няма. За това как се осъществява това свързване на огъня с водата свидетелствуват заглавията на голяма част от броевете на списанието, посочващи тематичните насоки на търсенията: „Минало и превод“, „Език и политика“, „Емигрантски класици и чудаци“, „Къде е Рим, къде е Крим?“, „Ико-

номия по литературному“, „От манипулация към реанимация“, „Световна империя на полонистите?...“, „Лем в ръцете на лемолозите“, „Интелектуалци и естети“. По-детайлното им представяне надхвърля възможностите на този портрет на „Тексти друге“. Важно е да се отбележат всеотдайните усилия да се излезе извън Литературата с главни букви като предмет за изследване, отхвърлянето на системното мислене в името на методологичната вярност, а дори и в името на историколитературния порядък, склонност към интелектуална игра и забава заради самата забава, даже в провокативното търсене на сходства в различieto, но в същото време — недоверие към ограничените възможности на Литературата и заместването ѝ с паралитературни видове. Трудно е да се определи дали зад тези усилия прозира убеждението, разглеждането на литературата като Цялост или просто нетърпимост към категоричните класификации, научно ограничаващи чрез поетиката живото тяло на литературата и нейния обновяващ се дух. Твърде рано е още за такива квалификации, а и авторите и сътрудниците на списанието не биха останали доволни. Такова формулиране е единствено и само тяхна цел.

В най-голяма степен то се отнася за съвременната полска литература, обозначавана с неприятния етикет „литература от времето на ПНР“, а в областта на методологията на литературните изследвания — това, което спада към периода „след структурализма“, или, както често се определя, времето на постструктурализма. Критичното припознаване както на едната, така и на другата област е условие за по-нататъшни търсения и бележи тяхното начало. На литературоведски проблеми бяха посветени два броя на списанието — бр. 2 и 5—6 от 1990 г. В постоянните раздели на „Тексти друге“: „Скици“, „Разтърсвания разделяния“, „Гласове“, „Представяния“ и „Свидетелства“, се срещат дискуссионните текстове на В. Шалмовски („Литературният деконструктивизъм като „новоговор“), И. Ландвехр („Постструктуралистичен призив. Опит за „деконструкция“), В. Годжих („От наратологията на действието до наратологията на решението“), Г. Борковаска („Дъщерите на Милтън. За предмета на феминистичната критика“), Г. Улицка („Видение на Ингарденолога“), критическите изследвания на Х. Маркиевич за състоянието на полонистиката в Полша и на К. Бартушински за съвременното състояние на литературознанието в Полша, Ц. Геертз („Размътени жанрове“), С. Лем („Моето виждане за литературата“), Р. Нич („Преобръщане на теорията“), К. Бартушински („От „научното“ знание за литературата до „света на литературното“), А. М. Каниовски („Философията след „лингвистичния обрат“), М. Гловински („Дали не слизаме настрани?“).*

Превод от полски: Светла Златарска

*Нека този преглед представи стремежите и проблемния кръг на списанието, чиято редакция беше любезна да изпрати като подарък всички излезли броеве от тригодишното си съществуване на редакцията на „Литературна мисъл“ и на библиотеката на Института за литература при БАН.